

<http://dx.doi.org/10.16926/pe.2019.12.04>

Bogusław BIESZCZAD

<https://orcid.org/0000-0003-3216-5515>

Uniwersytet Jagielloński

Kontakt: boguslaw.bieszczad@uj.edu.pl

Jak cytować [how to cite]: Bieszczad, B. (2019). Pedagogika i zwrot językowy – wstęp do problematyki. *Podstawy Edukacji. Język w edukacji – edukacja językowa*, 12, 47–57.

Pedagogika i zwrot językowy – wstęp do problematyki

Streszczenie

Celem artykułu jest wskazanie na wybrane, podstawowe konsekwencje zwrotu językowego dla pedagogiki jako dyscypliny naukowej i praktyki. Zjawisko *linguistic turn* było efektem ewolucji w obrębie filozofii języka, w związku z czym artykuł uwzględnia autorską interpretację historii przemian kategorii języka, akcentując proces jej emancypacji wobec innych kategorii filozoficznych (epistemologicznych). Zwieńczeniem ewolucji filozofii języka był zwrot lingwistyczny, który wraz z całą serią kolejnych „turns” wpisał się w charakterystykę tzw. *nowej humanistyki* i jej metodologii. Tak zarysowane tło historyczne i filozoficzno-językowe pozwala na wskazanie wybranych konsekwencji problematyki zwrotu językowego dla teorii i praktyki pedagogicznej.

Słowa kluczowe: język, zwrot językowy, pedagogika.

Językowi nie przypisuje się już drugorzędneho znaczenia w naszym pojmowaniu świata, w którym żyjemy, ale zajmuje w nim miejsce zasadnicze. Słowa nie są już zwykłymi, głosowymi etykietami ani komunikacyjnymi dodatkami nakładanymi na uprzednio istniejący porządek rzeczy. Są kolektywnymi wytworami społecznej interakcji, podstawowymi narzędziami, za pomocą których istoty ludzkie tworzą i artykułują swój świat (Harris, 1988, s. 9).

Wstęp

Powyższa konstatacja wybitnego brytyjskiego językoznawcy i filozofa języka Roya Harrisa znakomicie oddaje podstawowe przesłanie zwrotu lingwistycznego, który zdominował sposób uprawiania nie tylko filozofii, ale i wielu nauk szczegółowych w ostatnich dekadach XX i początku XXI wieku. Pomimo

uwikłań w metafilozoficzne rozstrzygnięcia, wielorakie interpretacje i niejednoznaczną genezę, *linguistic turn* zasadniczo zmienił sposób poruszania się po współczesnej nauce, kulturze i humanistyce, sytuując język w pozycji aktywnego czynnika kształtującego rzeczywistość i jednocześnie problematyzując (negując) jego statyczną rolę w odzwierciedlaniu rzeczy lub myśli.

Pomimo kontrowersji wokół śmiałych tez Richarda Rorty'ego, część filozofii współczesnej przejęła jego pogląd sugerujący, że „problemy filozoficzne, to problemy, które da się rozwiązać (lub usunąć) albo poprzez reformę języka, albo poprzez lepsze zrozumienie języka, którym się posługujemy” (Rorty, 1992, s. 3). Bez badań nad językiem nie mogą obyć się także psychologowie korzystający z prac Jacques'a Lacana, historycy za sprawą Haydena White'a, socjologowie (Pierre Bourdieu) oraz antropologowie sięgający po dzieła Clifforda Geertza (Rasiński, 2009, s. 7). Czy zatem pedagogice także potrzebny jest zwrot językowy oraz refleksja nad jego konsekwencjami?

Przedmiotem zainteresowań nauk pedagogicznych są szeroko rozumiane procesy edukacyjne oraz uwarunkowania dyskursu edukacyjnego (Milerski, Śliwerski, 2000, s. 144). Podstawą każdego dyskursu jest wszakże język, bądź to w wersji *parole*, bądź *langue* (por. Bieszczad, 2013) i to od jego kondycji zależy sensotwórczy charakter dyskursu, w ramach którego projektujemy i interpretujemy badania naukowe w obrębie wiedzy o edukacji oraz opisujemy i waloryzujemy społeczną praktykę edukacyjną. Zatem „definitywne zobligowanie” do śledzenia uwarunkowań dyskursów o edukacji oznacza konieczność refleksji nad językiem pedagogiki jako dyscypliny naukowej tym bardziej, że przy założeniu jej (wielo) paradygmatyczności, język jest jednym z zasadniczych elementów stanowiących o paradygmatycznym zróżnicowaniu (por. Łopatkiewicz, 2017).

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie na wybrane, podstawowe konsekwencje zwrotu językowego dla pedagogiki jako dyscypliny naukowej i praktyki. Ponieważ zjawisko *linguistic turn* było efektem ewolucji w obrębie filozofii języka, to artykuł będzie uwzględniał autorską interpretację historii przemian kategorii języka, akcentując proces jej emancypacji wobec innych kategorii filozoficznych (epistemologicznych). Zwieńczeniem ewolucji filozofii języka był zwrot lingwistyczny, który wraz z całą serią kolejnych *turns* wpisał się w charakterystykę tzw. *nowej humanistyki* i jej metodologii. Tak zarysowane tło historyczne i filozoficzno-językowe pozwoli na wskazanie wybranych konsekwencji problematyki zwrotu językowego dla teorii i praktyki pedagogicznej.

1. Krótka historia *emancypacji* języka¹

Według Platona każda rzecz ma swoją właściwą nazwę, która odzwierciedla istotę tej rzeczy i ją *reprezentuje* (Platon, 1990). Taki pogląd nazywany „repre-

¹ W niniejszym rozdziale nie ma miejsca na pełną systematyczną analizę historyczno-problemową filozofii języka. Biorąc pod uwagę cel artykułu, prezentuję natomiast autorską i skróconą perspektywę

zencjonizmem”, a zapoczątkowany już w starożytności zdominował filozofię na wiele stuleci i dopiero w wieku XX został jednoznacznie zakwestionowany przez nurty filozoficzne, które przyczyniły się do ekspansji zwrotu lingwistycznego w kulturze i w nauce (Harris, 1998; Prechtel, 2007; Rasiński 2009). Jednakże *linguistic turn* nie pojawił się w filozofii nagle, był wynikiem powolnej, złożonej i wielowiekowej ewolucji poglądów na temat języka, od Platona poczynając, na Ludwigu Wittgensteinie, Richardzie Rortym i Jacques’u Derridzie kończąc². Dzieje języka to w moim przekonaniu historia jego powolnej emancypacji, przejścia z pozycji epistemologicznie marginalnej do kategorii centralnej dla całej współczesnej filozofii i humanistyki. Pogląd ten potwierdzają paradygmatyczne zmiany w obrębie całej historii filozofii (Martens, Schnadelbach, 1995, s. 66–88). Po okresie dominacji paradygmatu ontologicznego zorientowanego na odpowiedź na pytanie „co istnieje”, poprzez paradygmat mentalistyczny zainteresowany pytaniem „co mogę wiedzieć”, przyszedł czas na paradygmat lingwistyczny, który, kojarzony w swej genezie z Wittgensteinem, poszukiwał odpowiedzi na pytanie „co mogę zrozumieć”, sugerując, że możliwość ta zależy od granic osadzonych w języku i tego, „co można powiedzieć jasno, a co z brakiem sensu”. Zanim filozofowie zainteresowali się językiem jako podstawową kategorią dla swej dyscypliny, „nomenklaturystyczne” poglądy Platona, a później Arystotelesa dominowały w całej starożytności (Harris, 1998), oscylując wokół problematyki poprawności językowej w kontekście pytań o relację języka wobec bytu (Dąbbska, 1993). Pierwszym wyłomem w tym schemacie myślenia o roli języka była filozofia Wilhelma Ockhama i jego ekonomiczna zasada, potocznie zwana „brzytwą Ockhama”, która wszystkim uprawiającym filozofię (i naukę) sugerowała, że „bez konieczności nie należy zakładać wielości” (Beckmann, 1995, s. 191–206). Formuła ta – dyskutowana także wśród współczesnych filozofów – skierowana była przeciw założeniu, że „istnieje tyle pojęć ile rzeczy”, sugerując tym samym, że status języka i rzeczywistości nie jest identyczny, a poznanie możliwe jest na drodze przekazu językowego. „Pod tym względem obserwujemy u Ockhama przejście od metafizyki do problematyki filozoficzno-językowej, tzn. przejście od porządku bycia do porządku myślenia, od podziału sposobów bycia do podziału sposobów wypowiedzania się” (Prechtel, 2007, s. 27). W kolejnych dekadach filozofowie coraz częściej rezygnowali ze stawiania pytań o naturę bytu na rzecz pytań o warunki poznania językowego. Tak było w przypadku Johna Stuarta Milla i jego tez o funkcjach języka³ czy też coraz częstszych

interpretacyjną historii filozofii języka, która także jest obecna w opracowaniach z tego zakresu (por. Prechtel, 2007; Życiński, 1982; Gawroński, 1984; Bieszczad 2013), a która podkreśla powolne „usamodzielnianie się” języka wobec pozostałych kategorii epistemologicznych i ontologicznych w filozofii.

² Wskazanie na filozofię Rorty’ego, Wittgensteina i Derridy oczywiście nie wyczerpuje całości i różnorodności poglądów składających się na XX-wieczną filozofię języka po zwrocie językowym.

³ Mam na uwadze funkcje denotacyjną i konotacyjną, szerzej na ten temat: Mill J.S., 1962, System logiki dedukcyjnej i indukcyjnej, Warszawa

pytań o genezę i pochodzenie języka. Ta ostatnia kwestia była przedmiotem zainteresowań Johanna G. Herdera i jego *Rozprawy o pochodzeniu języka* (1987), w której Autor posługując się interdyscyplinarną perspektywą badawczą, rozważając wielowiekowe spory dotyczące tej problematyki zainicjowane już przez Platona (*Kratylos*), po raz pierwszy zasugerował, że język ma wyraźny akcent społeczny związany z funkcjonowaniem człowieka w środowisku i realizowaniem jego potrzeb relacyjnych i komunikacyjnych. Herder argumentował także, że tworzenie języka jest współdzielone przez lokalne społeczności, w których żyją ludzie i w ten sposób możliwy jest rozwój nie tylko języka, ale i lokalnej kultury (Herder, 1987). Podobną orientację przyjął w swoich tekstach Wilhelm von Humboldt, filozof, który kojarzony jest z ewolucyjną genezą *linguistic turn*. Humboldt twierdził, że język jest „organem kształtowania myśli”⁴ i „odbiciem ducha i światopoglądu mówiącego” (Martens, Schnadelbach, 1995, s. 592). Język, zdaniem filozofa, ma potencjał kreatywny, a postrzeganie świata przez jednostkę nie ma pasywnego charakteru, związane jest bowiem z uporządkowanym uprzednio w języku twórczym poznaniem. Odrębnym, ale niezwykle znaczącym etapem emancypacji języka w historii filozofii jest jej analityczna postać, zorientowana na logiczne wyjaśnienie znaczeń wyrażen językowych, rozważana w wielu jej wariantach i etapach przez takich filozofów, jak George Edward Moore, Bertrand Russell, Ludwig Wittgenstein czy Gottlob Frege (por. Maciejczak, 2010; Prechtel, 2007). Jeśli dodamy także współczesne nurty filozofii ponowoczesnej, takie jak np. postrukturalizm czy neopragmatyzm, gloryfikujący język także w płaszczyźnie edukacyjnej i autoformacyjnej (Rorty, 1994; 1996; 2009; Szubka, 2009), to perspektywę uzyskiwania przez język statusu samodzielnej i centralnej kategorii filozoficznej możemy uznać za (tymczasowo) domkniętą. Warto dodać, że to właśnie trzy wymienione powyżej koncepcje miały swój znaczący udział w *linguistic turn*.

2. Zwrot językowy

Nawet wśród filozofów nie ma zgody dotyczącej jednoznacznego źródła zwrotu językowego, tym bardziej, że samo to zjawisko wykracza poza dyscyplinę filozofii, sytuując się w szerszej perspektywie współczesnej humanistyki i kultury. W zależności od przyjmowanej i preferowanej orientacji (meta)filozoficznej zwrot lingwistyczny jest lokowany w swej genezie: przez strukturalistów i postrukturalistów odpowiednio w twórczości Ferdinanda de Saussure’a i Oskara Levi Straussa albo w dorobku Derridy i Michela Foucaulta, przez filozofów analitycznych (o orientacji neopozytywistycznej) w dziełach G. Fregego lub „wcz-

⁴ Relacja pomiędzy językiem a myśleniem to jeden z podstawowych obszarów sporu w obrębie filozofii języka, ale też psychologii i antropologii, por. m.in. Kurcz, I. (2000). *Psychologia języka i komunikacji*. Warszawa.

snego”⁵ Wittgensteina, przez (neo)pragmatystów w twórczości Charlesa S. Peirce’a, „późnego” Wittgensteina oraz Rorty’ego (Rasiński, 2009, s. 7). Oprócz powyższych podziałów i przyporządkowań w filozofii wskazuje się także na znaczącą rolę w konstytucji zwrotu wspomnianych już przez mnie Herdera oraz Humboldta, ale też Martina Heideggera, Hansa Georga Gadamera i Jürgena Habermasa. Poza kojarzeniem genezy zwrotu z konkretnym dorobkiem określonego twórcy, można także wskazać na jego kumulatywny i ewolucyjny proces powstawania. Właśnie tak tę problematykę przedstawiają Habermas oraz Jerzy Kmita. Polski filozof w sugestywnej argumentacji wskazuje na procesualny charakter genezy zwrotu językowego, rozpoczynając od filozofii Johna Locke’a i jego propozycji schematu poznania, a całą sekwencję dziejów filozofii języka zmierzającą do zwrotu określa mianem „odwracania” perspektywy Locke’a (Kmita, 2007, s. 13) Jej istota polega – zdaniem Kmity – na swoistym przejściu języka jako kategorii epistemologicznej z pozycji marginalnej do pierwszorzędnej i decydującej o efektach poznania. W filozofii Locke’a język służył jako ewentualne narzędzie zapisu „notatek w sytuacji słabej pamięci”. Po zwrocie język staje się nośnikiem wiedzy uzyskanej w procesach poznania, a nawet synonimem wiedzy samej. Przestaje pełnić funkcję narzędzia uprawiania nauki na rzecz statusu przedmiotu badań. Nie jest już traktowany jako zwierciadło odbijające rzeczywistość ale jako zasadnicze jej tworzywo. Pełni funkcje społeczne, kulturowe, edukacyjne, rozwojowe, stając się centralną kategorią współczesnej humanistyki i stawia filozofii nowe wyzwania, reorientując jej tradycyjne kategorie epistemologiczne już bez udziału „współrzędnych kartezjańskich” (por. Grzegorzcyk, 1992).

3. Zwroty zamiast paradygmatów – nowa metodologia „nowej” humanistyki

Swoją koncepcję paradygmatu zawarł pierwotnie w „Strukturze rewolucji naukowych” (Kuhn, 2001) Thomas Kuhn opracował w opozycji do dominującej w latach trzydziestych XX wieku koncepcji mechanizmów rozwoju wiedzy naukowej, stworzonej na gruncie empiryzmu logicznego, ale też w opozycji do krytyka tej orientacji – Karla R. Poppera (Chmielewski, 2003). Wspólne założenie tych skądinąd znacznie różniących się siebie (epistemologicznie i metodologicznie) koncepcji dotyczyło tezy, iż rozwój naukowy podlega kumulatywnej „logice rozwojowej” i dzięki niej nauka może rozwijać się w sposób jednolity, choć z pewnymi odstępstwami od tej reguły. Kuhn jak wiadomo zakwestionował diagnozę racjonalnych reguł rozwoju nauki, ale też zmieniał zdanie na temat samego pojęcia paradygmatu (Łopatkiewicz, 2017), nie deprecjonując jednak linearnej perspektywy rozwoju naukowego. Problematyka kumulatywnego rozwoju wie-

⁵ W całej twórczości L. Wittgensteina wyróżnia się dwa odrębne okresy jego filozofii, określane potocznie mianem „późnego” i „wczesnego” Wittgensteina.

dzy naukowej, znaczone kolejnymi paradygmatami, i konkurencyjna wobec niej wizja nauki z metodologicznie odrębną formułą zwrotów zastępujących linearność i kumulację to współczesne odzwierciedlenie opozycji klasycznej wersji humanistyki wobec jej konkurencji w postaci „nowej humanistyki” (Nycz, 2017). Klasyczna wersja humanistyki to właśnie egzemplifikacja kumulatywnego modelu rozwoju wiedzy i doświadczeń kulturowych pod postacią „nieustającej refleksji nad fundamentem pytań i problematyk, odsłoniętych u zarania dziejów europejskiej kultury, a potem nawarstwiających się kumulatywnie pracą kolejnych pokoleń” (Nycz, 2017, s. 22), które zajmują się ich porządkowaniem i systematyzowaniem. Tę pracę modyfikowały jedynie kolejne paradygmaty. Od kilkudziesięciu lat sytuacja w humanistyce zaczęła się zmieniać, a tempo i jakość tych zmian tłumaczy się już nie tyle za pomocą rewolucji paradygmatycznych, ile przy użyciu kolejnych następujących po sobie *zwrotów* (Nycz, 2017). Zastąpiły one linearną logikę paradygmatów, proponując inną formułę uprawiania wiedzy, wykraczającą poza tradycyjne podziały dyscyplinarne, a nawet poza dychozomię: wiedza naukowa – wiedza potoczna. Pierwszym i zasadniczym był zwrot językowy, a za nim następowały (i wciąż następują) kolejne *turns*, kontynuując przesłania *linguistic turns* bądź je kwestionując⁶. W literaturze rozróżnia się dwa rodzaje zwrotów: „mocne” i „słabe”. Pierwsze z nich przyjmują postać rewolucji paradygmatycznej w rozumieniu Kuhna i reinterpretują całościową wizję postrzegania i badania rzeczywistości. Zwroty „słabe” mogą stanowić mniej lub bardziej akcentowane „przesunięcia i korekty i dopełnienia” w procedurach postępowania badawczego transdyscyplinarnie rozumianej nauki i humanistyki (Kowalewski, Piasek, 2010). Wszystkie dotychczasowe „zwroty” i „studia” konstytuują jeden wielki zwrot kulturowy, prowokują powstawanie nowych orientacji badawczych często na pograniczu dotychczasowych tradycyjnych dyscyplin naukowych (np. *memory studies*, *gender studies*), ale co niezmiernie istotne dla celu naszych rozważań – wymagają także nowego języka dostosowanego do hybrydycznego przedmiotu badań transdyscyplinarnie rozumianych obszarów wiedzy.

Warto zatem raz jeszcze powtórzyć pytanie, jakie sformułowano na początku niniejszego artykułu, a które dotyczy sytuacji współczesnej pedagogiki wobec nakreślonych powyżej przemian.

4. Wybrane konsekwencje *linguistic turn* dla współczesnej pedagogiki

Janusz Gnitecki w recenzji jednego z podstawowych podręczników do pedagogiki ogólnej autorstwa Teresy Hejnickiej-Bezwińskiej pisał, że „język pedago-

⁶ Poza zwrotem językowym wymienia się także zwroty: narratywistyczny, performatywny, pragmatyczny, poznawczy, retoryczny, topograficzny, kognitywny, interpretacyjny i inne, por. Bohuszewicz, 2010.

giki to taka odmiana języka literackiego i naukowego, która posiada zróżnicowane funkcje wyrażania operacji myślowych opartych na jednoznacznych, ścisłych oraz wieloznacznych i metaforycznych wypowiedziach (Hejnicka-Bezwińska, 2008, s. 267). Ta, jedna z nielicznych w literaturze naukowej, definicja języka pedagogiki znakomicie – w moim przekonaniu – oddaje jedną z najbardziej elementarnych konsekwencji zjawiska kulturowego, które określamy mianem zwrotu językowego. Otwiera bowiem dyskurs pedagogiczny, ale i praktykę stosowania języka na kategorii metaforyki, literatury, retoryki i figuralności, jednoznacznie dezawuowane w dotychczasowej wizji języka modernistycznego, oparte na kanonach ścisłości i precyzji. Dopuszcza zatem promowaną przez *nową humanistykę* jako kontynuatorkę zwrotu lingwistycznego i wielu jej kolejnych *turns*, *horyzontalną* (obok *wertykalnej*) perspektywę językową pedagogiki, która heterogeniczność tej dyscypliny traktuje jako zasadę organizowania wielości językowych artykulacji nie poddających się waloryzacji z punktu widzenia modernistycznej (neopozytywistycznej) wizji języka (Bieszczad, 2013). Perspektywa *wertykalna* waloryzuje „języki”, biorąc pod uwagę przesłanki filozoficzno-językowe Szkoły Lwowsko-Warszawskiej promujące ścisłość, precyzję, jednoznaczność i lapidarność. Perspektywa *horyzontalna* podejmuje konteksty *nowej humanistyki* ujmowanej jako sfera semiotyczna i promuje wiedzę o edukacji także w formule literatury, parodii czy metafory, dopuszczając alternatywny język, daleki od mierzalnych i obiektywnych procedur opisujących jednostki ludzkie jako matryce tożsamości funkcjonujące w modelowych kulturach i społeczeństwach. Zatem jedna z podstawowych konsekwencji zwrotu językowego dla pedagogiki to propozycja włączenia w jej instrumentarium obok języka ścisłego, operującego stabilnym i precyzyjnym systemem pojęciowym⁷, także takiego, który opierając się na założeniach filozofii o orientacji antyfundamentalistycznej i antyesencjalistycznej ma charakter niejednorodny, dynamiczny, i obok stabilnych i zamkniętych pojęć promuje wielowymiarowe w warstwie semantycznej, „pulsujące” kategorie, które w zgodzie z przesłaniami *nowej humanistyki* otwierają wiedzę na nowe „inherentnie” transdyscyplinarne przestrzenie badawcze.

Zwrot lingwistyczny spowodował także otwarcie się pedagogiki na swoje pogranicza, obszary marginalizowane i klasyfikowane jako „niepedagogiczne” (już nie tylko za sprawą języka), zacierając wyraźne granice dyscyplinarne nie tylko w obrębie nauk społecznych i humanistycznych. Co szczególnie istotne dla wiedzy o edukacji i jej aplikacyjnego potencjału, *nowa humanistyka* z jej „metodologią zwrotów” reorientuje cele uprawiania nauki, skupiając się na działaniach w ramach lokalnych środowisk, społeczności i kultur. Mniej uwagi poświęca dyscyplinarnej odrębności i tradycyjnym standardom uprawiania nauki, a więcej odkrywaniu potencjału emancypacyjnego w lokalnych społecznościach.

Zwrot językowy zwrócił także uwagę pedagogów (wychowawców, rodziców) na zasób ich własnych kompetencji, których katalog wydaje się konieczny

⁷ Taki język pożądanym jest na przykład w ilościowych badaniach edukacyjnych

do uzupełnienia o kompetencje językowe. Poza ich tradycyjnymi składnikami, takimi jak zasób słownikowy czy umiejętność stosowania kodów rozwiniętych (jak w teorii B. Bernsteina) możemy w ich ramach wskazać także na inne szczegółowe obszary wyznaczone przez możliwości języka związane właśnie z konsekwencjami *linguistic turn*. Chodzi zatem o kompetencje metaforyczne wyznaczone przez odmienne od tradycyjnych (degradujących status i przydatność metafor) teorie metafory (por. Jakel, 2003), czy kompetencje figuralne związane ze znajomością literackich środków wyrazu, takich jak alegorie czy przenośnie. Wszystkie one stanowią komponent szeroko rozumianych kompetencji kulturowych pedagoga-wychowawcy. Warto przypomnieć, że podstawową funkcją edukacji (wychowania) jest wdrażanie do uczestnictwa w kulturze. Jakość i zakres tego uczestnictwa zależą w dużej mierze od językowych kompetencji pedagogów.

Nie wszystkie oblicza zwrotu językowego niosą z sobą pozytywne następstwa dla pedagogiki. Wielość językowych artykulacji sprzyjać bowiem może pojawieniu się kontrowersyjnego metodologicznie zjawiska multijęzykowości, które poza tym, że realizuje przesłania *nowej humanistyki* dotyczące penetracji marginalizowanych obszarów społecznych, a tym samym wzmacnia ekspansywność i (potencjalnie) poszerza dziedzinę współczesnej pedagogiki, to jednocześnie promuje różnego rodzaju para- i pseudojęzyki. Mogą one sprzyjać degradacji pedagogiki poprzez obniżenie poziomu debaty naukowej zdominowanej nieuzasadnionym eklektyzmem, chęcią „zaistnienia” za sprawą oryginalności językowej, a w konsekwencji utratą możliwości kształtowania społecznej praktyki. To także ryzyko trywializacji dyskursów w pedagogice i banalizacji jej dokonań badawczych. Zasadność stosowania określonych językowo środków wyrazu musi być zawsze podyktowana faktyczną (a nie pozorną) potrzebą problematyzowania pola badawczego pedagogiki, która zakłada znajomość zarówno elementarnych postulatów „dobrej roboty”⁸ autorstwa Kazimierza Twardowskiego, jak i językowych alternatyw nauki i humanistyki po zwrocie lingwistycznym (Jadacki, 2009).

Zakończenie

Wskazane konsekwencje zwrotu lingwistycznego nie wyczerpują potencjału, jaki wciąż tkwi w tym złożonym zjawisku kulturowym. Dotyczą one nie tylko postulatów wobec języka pedagogiki jako dyscypliny naukowej i praktyki spo-

⁸ Mam na uwadze trzy grupy postulatów sformułowanych przez Kazimierza Twardowskiego i jego współpracowników ze Szkoły Lwowsko-Warszawskiej: postulaty syntaktyczne (klarowność, lapidarność, systematyczność), semantyczne (inteligibilność, jasność wyrażność, jednoznaczność, precyzyjność, autentyczność) oraz pragmatyczne (merytoryczność, gruntowność, krytyczność). Według Twardowskiego powyższe zasady miały zapobiegać chaosowi, enigmatyczności oraz symbolomani i pragmatofobii w wypowiedziach naukowych (Jadacki, 2009, s. 33–34).

tecznej, ale także sytuują wiedzę o edukacji w szerszej, dynamicznej perspektywie współczesnej humanistyki zorientowanej na kategorii innowacyjności oraz inter- i transdyscyplinarności. Podobnie jak sam *linguistic turn* był wynikiem wielowiekowych przeobrażeń w historii filozofii języka, a jego współczesne znaczenie w kulturze nie można uznać za „wyczerpane”, tak i jego konsekwencje w poszczególnych dyscyplinach naukowych nie mogą być ujmowane statycznie w postaci zamkniętej listy domniemyanych następstw. Zwrot językowy i jego kulturowe kontynuacje oznaczają dla pedagogów konieczność refleksji także nad tożsamością swojej dyscypliny, jej (wielu) paradygmatycznym statusem, metodologią, dziedziną, kulturowym osadzeniem i społecznym zaangażowaniem. Znajomość podstawowych kategorii opisujących zwrot językowy i jego kulturowe implikacje wydają się być warunkiem czynnego, a nawet biernego uczestnictwa w dyskursach naukowych, a zatem mogą być także elementem konstytuującym kondycję współczesnej pedagogiki.

Bibliografia

- Beckmann, J.P. (1995). *Wilhelm von Ockham*. Munchen: Verlag C.H. Beck.
- Bieszczad, B. (2013). *Pedagogika i język. Perspektywa ponowoczesna*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Bohuszewicz, P. (2010). Po czy w ramach poststrukturalizmu? Zwroty badawcze wobec przełomów paradygmatycznych w najnowszym literaturoznawstwie polskim. W: J. Kowalewski, W. Piasek (red.), *Zwroty badawcze w humanistyce* (s. 15–45). Olsztyn: Wydawnictwo Instytutu Filozofii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Chmielewski, A. (2003). *Filozofia Poppera. Analiza krytyczna*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Dąbmska, I. (1993). *Zarys historii filozofii greckiej*. Lublin: Wydawnictwo Damonion.
- Gawroński, G. (1984). *Dlaczego Platon wykluczył poetów z Państwa. U źródeł współczesnych badań nad językiem*, Warszawa: Wydawnictwo Znak.
- Grzegorzczak, A. (1992). *Niekartezjańskie współrzędne w dzisiejszej humanistyce*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Harris, R. (1988). *Language, Saussure and Wittgenstein. How to Play Games with Words*. London – New York: Routledge and Kegan Paul.
- Hejnicka-Bezwińska, T. (2008). *Pedagogika ogólna*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Herder, J.G. (1987). *Rozprawa o pochodzeniu języka*. Wrocław – Warszawa: Wydawnictwo Ossolineum.
- Jadacki, J. (2009). Dobra robota w filozofii. W: R. Kleszcz (red.), *Widnokrąg analityczny. Księga dedykowana Profesorowi Adamowi Nowaczykowi dla*

- uczczenia jego dorobku naukowego (s. 29–43). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Jakel, O. (2003). *Metafory w abstrakcyjnych domenach dyskursu. Kognitywno-lingwistyczna analiza metaforycznych modeli aktywności umysłowej, gospodarki i nauki*. Kraków: Wydawnictwo Universitas.
- Kuhn, T.S. (2001). *Struktura rewolucji naukowych*. Warszawa: Fundacja Aletheia.
- Kmita, J. (2007). *Konieczne serio ironisty. O przekształcaniu się problemów filozoficznych w kulturoznawcze*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Kowalewski, J., Piasek, W. (red.). (2010). *Zwroty badawcze w humanistyce*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Kurcz, I. (2000). *Psychologia języka i komunikacji*. Warszawa: Wydawnictwo Scholar.
- Łopatkiewicz, A. (2017). *Współczesna pedagogika polska w perspektywie problematyki paradygmatu. Studium teoretyczne*. Niepublikowana praca doktorska. Kraków.
- Maciejczak, M. (2010). *Zwrot językowy w filozofii. Od Fregego do Searle'a*. Warszawa: Wydawnictwo Oficyny Wydawniczej Politechniki Warszawskiej.
- Martens, E., Schnadelbach, H. (red.) (1995). *Filozofia. Podstawowe pytania*. Warszawa: Wydawnictwo Wiedza Powszechna.
- Milerski, B., Śliwerski, B. (red.) (2000). *Pedagogika. Leksykon*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Mill, J.S. (1962). *System logiki dedukcyjnej i indukcyjnej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Nycz, R. (2017). *Kultura jako czasownik. Sondowanie nowej humanistyki*. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN.
- Platon (1990). *Kratylos* (tłum. W. Amsterdamski). Wrocław: Wydawnictwo Ossolineum.
- Rasiński, L. (2009). Reguły i gry świata społecznego – Wittgenstein, de Saussure i zwrot lingwistyczny w filozofii społecznej. W: L. Rasiński (red.). *Język, dyskurs, społeczeństwo* (s. 7–30). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rorty, R. (1992). Introduction. Metaphilosophical Difficulties of Linguistic Philosophy. W: R. Rorty (red.), *The Linguistic Turn: Essays in Philosophical Method*. Chicago: University of Chicago Press.
- Rorty, R. (1994). *Filozofia a zwierciadło natury*. Warszawa: Wydawnictwo Spacja.
- Rorty, R. (1996). *Przygodność, ironia, solidarność*. Warszawa: Wydawnictwo Spacja.
- Rorty, R. (2009). *Filozofia jako polityka kulturalna*. Warszawa: Wydawnictwo Czytelnik.
- Szubka, T. (2009). *Neopragmatyzm*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Życiński, J. (1982). *Język i metoda*, Kraków: Wydawnictwo Znak.

Pedagogics and a phrase – introduction to the issue

Summary

The aim of the paper is to indicate chosen, basic consequences of the linguistic turn in educational studies in its theoretical and practical aspects. Phenomenon of the linguistic turn was the result of evolution in the field of the philosophy of language. For this reason, the paper includes the authorial interpretation of the language categories changes, emphasizing the process of its emancipation towards the other philosophical (epistemological) categories. The crowning of language evolution was the linguistic turn which – with series of subsequent “turns” – inscribed in the characteristics of so called “the new humanities” and its methodology. The historical and philosophical background outlined in this way allows to analyze certain consequences of the linguistic turn in the theoretical and practical perspective of educational studies.

Keywords: language, linguistic turn, educational studies.